

Koldingbogen

- ÅRSTAL:** 2007
- FORFATTER:** Kim Mikkelsen
- TITEL:** På sporet af Elvard Jørgen Martin Andersen.
- KORT RESUME:** En gravsten på den gamle kirkegård på Tøndervej fortæller om Elvard Andersen der emigrerede til Australien og døde som allieret soldat i Tyrkiet under 1. verdenskrig

PÅ SPORET AF ELVARD JØRGEN MARTIN ANDERSEN

AF KIM MIKKELSEN

Der, hvor Haderslevvej møder Tøndervej i Kolding, ligger der en pragtfuld gammel have, nemlig Den gamle Kirkegård. Allerede ved indgangen fortoner bilernes larm sig og erstattes af fuglenes sang. Man skal heller ikke gå længe rundt på kirkegården, før man opdager, at det er et usædvanligt smukt sted,

Elvard Andersens mindesten på Den Gamle Kirkegård i Kolding. Foto: Kim Mikkelsen.

der rummer mange spændende historier om byens borgeres liv og død.

Kirkegården blev anlagt i 1806 og er dermed den ældste af de nuværende kirkegårde i Kolding. Den er derfor et godt sted at lede, hvis man vil finde sporene efter de sidste 200 års koldinghistorie. Gravstederne vidner om mange forskellige liv. Nogle har levet et stille og fredeligt liv, andre har været en del af store dramatiske begivenheder. Nogle er blevet hele deres liv i byen, andre har været viden om.

DET FØRSTE SPOR

Et af gravstederne er særlig interessant, og det er fabrikant A. M. Andersens familiegravsted, nr. C326. Ikke på grund af den store sorte bautasten, der er rejst på gravstedet, men på grund af teksten på en af mindestenene:

Til minde om vor kære søn
Elvard Jørgen Martin Andersen.
F. i Kolding 10. feb. 1878.
faldt med ære i kampen mod tyrkerne
ved Dardanellerne d. 5. maj 1915.
Hvil i fred i fremmed land.

Det lyder underligt. Danmark har så vidt vides aldrig været i krig mod Tyrkiet og da slet ikke i 1915. Så hvordan kan det gå til, at en

dansker er hædret på en kirkegård i Kolding, for sin deltagelse i en krig, Danmark ikke var med i? Noget kunne tyde på, at her ligger der i mere end én forstand en spændende historie begravet – og det gør der selvfølgelig også.

INTERNETTETS VELSIGNELSER

Umiddelbart lyder det som en umulig tanke, at man skulle kunne skrive historien om Elvard Andersens liv. Han er ikke på nogen måde en kendt person, som der er skrevet bøger eller artikler om. Han har heller ikke selv efterladt sig noget skriftligt om sit liv. Men det er ikke for ingenting, at historisk forskning, uanset hvilket niveau man vælger, kan sammenlignes med detektivarbejde. Man står foran en gåde, som skal løses. En stort set ukendt persons liv skal belyses, og det viser sig, at historien om Elvard bringer os på en jordomrejse og næsten tilbage igen – og med fremkomsten af internettet kan meget af arbejdet gøres derhjemme, siddende ved en computer med en varm kop kaffe inden for rækkevidde.

Det er i øvrigt samme internet, der også gjorde det muligt at skabe kontakt til Ashfield and District Historical Society i Sydney og dets sekretær, Ann O'Connell, hvis hjælp har været uvurderlig til at finde de australske spor efter Elvard Andersen.

SPORENE I KOLDING

Da han er født her i byen, starter arbejdet med at rekonstruere hans livsforløb derfor på Stadsarkivet. Et kig i kirkebogen for Kolding Købstad giver dog ikke noget resultat i første omgang, da han ikke står opført på sin

fødselsdag, som man eller kunne forvente. Han er tilsyneladende ikke født i Kolding alligevel. En grundig eftersøgning giver dog resultat. Præsten har simpelthen glemt at skrive ham ind den 10. februar, og oplysningerne om ham står først under den 31. marts! Det er den slags små problemer, man må regne med at støde på, når man graver i historien. Problemer, der ofte kan få en til at opgive, eller sende en på gale veje.

Elvards forældre var skomagermester Anders Martin Andersen og hustru Sørine Dorothea Margrethe, f. Guldberg. Anders Martin Andersen blev født 16. august 1855 i Hesselager sogn på Sydfyn, hvor han også blev konfirmeret. Senere flyttede han til Kolding, hvor han blev skomager, formodentlig hos skomagermester Jørgen Guldberg i Låsbygade.

I alt fald har han et tæt forhold til dennes datter Sørine. Et forhold, der var så tæt, at hun blev gravid. Det er sandsynligvis årsagen til, at de blev gift den 22. november 1877, hvor Sørine kun var 19 år gammel og allerede 6 måneder henne i graviditeten.

I vore dage er skomagererhvervet ret eksklusivt. I Telefonbogen for Kolding 2006/7 finder man således kun tre skomagere under rubrikken ”skomagere”, da langt de fleste sko i dag fremstilles på fabrik. Sådan var det ikke for 100 år siden. Her var skofremstilling stadig et håndværk, og da alle skulle bruge sko, var skomagerfaget et af de allermest almindelige. I 1903 var der således hele 93 skomagere i byen.

I folketællingen fra 1880 står Anders Martin Andersen i en alder af bare 24 år optegnet som skomagermester i Adelgade. Svi-gerfaderen var i mellemtiden død, og det er

Kolding omkring år 1900 set fra Sct. Michael Kirkes tårn.

nærliggende at tro, at han har overtaget skomagerværkstedet. På dette tidspunkt bestod husholdningen af Anders og Sørine, de to sønner Elvard og Hans og to ugifte svende. Det var nemlig ikke ualmindeligt i 1880'erne, at svendene boede og arbejdede sammen med mester og nærmest blev regnet som en del af familien.

Andersen må have været en dygtig skomager og erhvervsmand. I alt fald kan vi se, at han i 1883 køber matrikel 210A. Det var ejendommene Adelgade 17 og Kirketorvet 4. Adresserne er i dag Låsbybanke 1-3 og Nicolaiplads 4. Boligen lå i Adelgade, og bygningen på Kirketorvet kan have fungeret som værksted og lager. Et hejseværk på bagsiden, der er bevaret til vore dage, kunne i alt fald tyde på det.

Et kig i skattelisten for 1895 vidner om en mand med succes. Med en årlig anslået indtægt på 3.000 kr. var A. M. Andersen den næstrigste skomager i byen. I hele byen indtog han en plads som nr. 150. Ikke dårligt i en by med omkring 10.000 indbyggere. Ydermere ejede han matriklerne nr. 221, 222, 223 og 210A med tilhørende bygninger. Det er i dag adresserne Adelgade 13, Låsbybanke 1-7 og Nicolaiplads 4.

I 1897 er familien flyttet om på Kirketorvet 4. Man kan se på bygningen, der stadig eksisterer, at der uden på pakhuset er muret en facade op, så bygningen ligner et mindre palæ. Efter byggestilen at dømme stammer denne facade fra omkring år 1900, så det er ikke utænkeligt, at det er skomagermester Andersen, der har ladet den opføre.

Nicolaiplads 4. Her boede Elvard Andersen den sidste tid i Danmark. Til venstre ses Kolding Latin- og Realskole, nu Social- og Beskæftigelsesforvaltning. Foto: Kim Mikkelsen.

SKOLESPORET

Siden 1814 har det været lovpligtigt i Danmark, at alle børn uanset indkomst og status skulle modtage mindst 7 års undervisning. Nu som før var mange forældre interesserede i, at deres børn fik den bedst mulige skolegang. Det skulle skomagermester Andersens sønner også have, og da Kolding Latin- og Realskole var kendt i datiden som byens bedste skole, var det her, hovedparten af hans skolegang skulle finde sted.

I skolens discipelprotokol kan man se den 9-årige Elvard som indskreven i 1. Underklasse den 5. juli 1886. 1. Underklasse vil i dag svare til 4. klassetrin. De første 3 skoleår tilbragte Elvard i Karl Hansens privatskole. Den blev oprettet 1880 på opfordring af Latinskolen og fungerede som forskole til denne.

Blandt Elvards klassekammerater i 1. Underklasse finder vi et væld af elever fra de højere samfundslag: Læger, arkitekter, gros-

serere og især købmænd dominerer billedet. Når skolens bestyrelse samtidig bestod af en bankdirektør, en sagfører, en borgmester, en læge og en gårdejer, der samtidig var medlem af Landstinget, virker det næsten skræmmende.

Skolen var en betalingskole, og nogen billig fornøjelse var det ikke for skomagermester Andersen at sende Elvard i 1. Underklasse. Prisen var 50 kr. årligt. For en almindelig faglært arbejder var det en hel månedsløn, og derfor en umulighed. Det var man dog udmærket klar over i datiden, og derfor rådede skolen over en del fripladser.

Om skolegangen for Elvard har været lykkelig, kan vi ikke vide. Af skolens årbøger og diverse protokoller fremgår det dog med al ønskelig tydelighed, at det var en skole, der tog sig selv aldeles alvorligt. Disciplin og frem for alt eksaminer havde en fremstående plads i skolens bevidsthed. Der er ingen tvivl om, at der blev stillet meget store krav til eleverne og at ikke alle kunne honorere dem. Oversiddere var der masser af. Hvert skoleår afsluttedes med eksamen, og herefter blev det afgjort, hvem der kunne rykkes op efter sommerferien, og hvem der måtte gå et år om. Elvards første eksamen gik dog godt. I 1887 var han bl.a. til skriftlig eksamen i dansk og regning, og begge steder fik han "mg".

På skolens lærermøder blev eleverne og deres flid og opførsel løbende taget op. Man mærker lærernes bekymringer over eleverne, og om de nu magtede de krævende eksaminer. Hvem kunne skolen indstille til eksamen, hvem kunne rykkes op næste år? Skolen havde et vist ry at leve op til, og det måtte ikke sættes på spil.

I 1. R stod det helt galt til. I protokollen for den 10. april 1889 blev der noteret, at "de fransklæsende Disciple, undtagen Lössl, er uforskammet dovne". Problemer med skolebørn er åbenbart ikke af nyere dato. Enkelte elever var jævnligt på programmet på lærerrådsmøderne. Man fristes næsten til at kalde dem stamkunder, hvorimod Elvard glimrer ved sit fravær. Han bliver ikke omtalt på et eneste af skolens lærerrådsmøder i hele sin skoletid. Det kunne tyde på, at hans skoleevner som minimum har været acceptable ifølge skolens vurdering.

Man kan se, hvordan Elvard løbende bliver rykket op. I årbogen for 1891 står han nævnt side 27 som elev nr. 71 i 2. R, søn af skomagermester Andersen. Det er til gengæld sidste gang, vi møder ham. I årbogen for 1892 er han pludselig væk – uden et ord.

SPORET PÅ NICOLAIPLADS

Årsagen behøver dog ikke at være dramatisk. På Nicolai Sogns degnekantor finder vi svaret. Kontoret har til huse i "Jens Holms hus", Nicolaiplads 2-4. I nr. 4, hvor der er i dag er mødelokaler, havde Elvard sit barndomshjem. Lokalhistorie kan være meget tæt på.

I protokollen over konfirmerede elever finder man Elvard Andersen, der blev konfirmeret som nr. 3 den 24. april 1892. I Danmark var der 7 års undervisningspligt, og det var almindelig praksis, at når man var konfirmeret, var der ingen grund til at spille mere tid på skolebænken. Mange elever blev derfor trukket ud af skolen for at foretage sig noget fornuftigt – eksamen eller ej.

Elvard kom i lære som isenkræmmer hos

isenkræmmer Muchitsch i Låsbygade. I protokollen for Kolding Handelsskole møder man Elvard som elev nr. 8 i skoleåret 1893/94, hvor han modtager undervisning i regning, tysk og korrespondance. Efter læretiden fik han arbejde hos sin far som bogholder. Omkring 1897 skifter faderen branche og stifter firmaet "Kolding Traadvare- og Mærkefabrik", som han er handelsrejsende for. Det er ikke mange spor, der findes efter denne virksomhed. På Erhvervsarkivet i Århus er virksomheden blot registreret som "blikvarefabrik".

SPORET PÅ FYN

Dermed skulle drengens karriere vel egentlig være sikret. Som ældste søn skulle han oplæres i fars nystartede firma for senere at overtage det. Sådan kom det imidlertid ikke til at gå, og svaret herpå findes i Odense.

Det næste sted, vi møder Elvard, er nemlig i lægdsrullen. Det danske forsvar var også dengang baseret på værnepligt, og samfundet holdt et vågent øje med sine mulige soldater. I slutningen af 1800-tallet var det almindeligt, at man blev registreret i den såkaldte lægdsrulle, altså listen over mulige værnepligtige, i 18-års alderen. Session kom man normalt på, når man var omkring 20 år, og værnepligten blev aftjent, når man var 22 år. Lægdsrullen er derfor en vigtig kilde, da den ofte rummer et væld af oplysninger om helbred, bopæl, militærtjeneste og sågar afsagte domme i retten!

Kolding tilhørte 3. Udskrivningskreds, der bestod af Fyns Amt og den sydlige del af Vejle Amt, og lægdsrullen findes derfor på Landsarkivet for Fyn, der ligger i Odense. El-

vard blev opført i december 1895 som nr. U49 i Tilgangslisten for 238. lægd, d.v.s. Kolding. Der står nu ikke ret mange oplysninger om ham. Vi ved dog, at han aldrig kom til at aftjene sin værnepligt i Danmark, og det er der en god grund til. Lægdsrullen rummer nemlig én vigtig oplysning: "27/9-98 anm. Afr. til Udl. Aug 98", står der noteret. Elvard har med andre ord valgt at forlade Danmark og er emigreret. Og den er god nok, for det næste spor efter Elvard Andersen findes i det danske udvandrersarkiv. Her fremgår det, at han i sommeren 1898 har købt en enkeltbillet til Amerika.

DET AMERIKANSKE VILDSPOR

Man kan næsten se det for sig: Et kæmpe skænderi mellem fader og søn. Der bliver sagt noget, der ikke kan rettes op på, og de to parter har ikke mere at sige hinanden. Det er ikke utænkeligt, at der på den ældste søn og arving til firmaet har ligget et stort pres i form af uindfriede forventninger – forventninger, han ikke har kunnet eller villet leve op til. Elvard tager den yderste konsekvens. Han vil væk, så langt væk, som det næsten er muligt: Han emigrerer til Amerika. Det er dog kun en teori. Hvad der virkeligt gik for sig, finder vi nok aldrig ud af.

Det var ikke særlig svært for Elvard at skaffe sig en billet. Datidens udvandring var stor, og enhver by med respekt for sig selv havde mindst et par agenter for de store udvandrebyureauer, der formidlede rejser til det forjættede land. Disse agenter var godkendt og kontrolleret af Københavns Politidirektør. Man havde i 1860'erne haft en række skandaler, hvor godtroende udvandrere var blevet

„Thingvalla-Linjen“.
Direkte Post- og Passager-Befordring
imellem
Kjøbenhavn—New-York
med danske Skibe og dansk Besætning.
Ingen Omskiftning,
ingen Extraudgifter. Sengklæder
og Spiserekvisitter **frit.** Behageligt Rejse-
selskab sikres, idet Skibene **kun** befor-
drer **Skandinaver.** Rigelig, **vel**
tillavet dansk Kost. Den **danske**
Linje har det **bedste Ry** for omhyggelig
og hensynsfuld **Behandling** af sine
Passagerer. **Talrige anbefalinger**
foreligger. 360
Billetter, Vejledning og Oplysninger
vedrørende Rejsen faas ved Henvendelse til
Agent A. Terkelsen,
Kontor: Esbjerg, Kolding og Kjøben-
havn.

Annonce i Kolding Folkeblad fra begyndelsen af 1898.

franarret deres penge. Den danske Rigsdag vedtog derfor i 1868 en stram kontrol.

I Kolding kan man f.eks. læse i Vejviser for Kolding By 1887, at der var 7 agenter, der formidlede rejser, deriblandt for det berømte Thingvalla rederi. Faktisk var efterspørgslen så stor, at man kunne slå dem op under ordet "udvandringsagenter", på samme måde som "bagere" og "skomagere". I alt udvandrede

ca. 394.000 danskere i perioden 1868-1908. Det var et enormt tal, især når man tænker på, at Danmarks befolkning i 1901 var på kun 2,5 mio.

Den europæiske befolkning voksede kraftigt i 1800-tallet især på grund af en forbedret folkesundhed, og for mange var et liv i armod den eneste fremtidsudsigt, hvis man ikke valgte at emigrere. Norge mistede således over 30 % af sin befolkning. Den danske befolkning var generelt mere velstående, hvilke gjorde udvandringen væsentligt mindre. Danmark mistede således kun omkring 12% af sin befolkning. Mange emigrerede ikke på grund af fattigdom, men fordi fremtidsudsigterne i det fremmede simpelthen bare var bedre. Da mange havde familie og venner, der allerede var taget af sted, var springet ikke så stort, og verdenen var i slutningen af 1800-tallet langt mindre, end vi normalt opfatter den. New York kunne faktisk nås på under 14 dage.

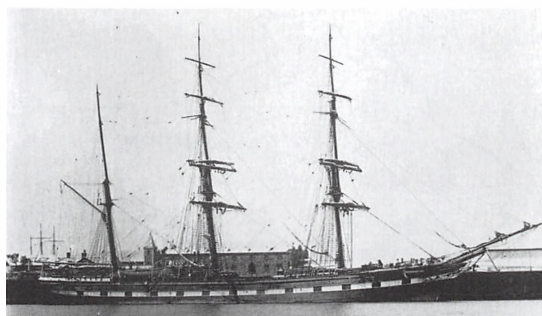
En meget stor del af de danske udvandrere i slutningen af 1800-tallet bestod af ugifte, mandlige håndværkere fra byerne, som kunne se en personlig gevinst ved at prøve lykken i den fremmede – om ikke andet så for en periode. Elvards rejse til Amerika behøver altså ikke nødvendigvis at have en dramatisk baggrund. Faktisk havde hele hans 20-årige liv udspillet sig i en radius af 100m fra Sct. Nicolai kirke, og det er ikke utænkeligt, at han derfor har besiddet en vis udlængsel.

Langt de fleste danske emigranter, omkring 90 %, valgte at rejse til USA. De fleste foretrak at rejse via København, men et mindre antal tog via Hamborg eller andre havnebyer. Som reglerne foreskrev, foreviste El-

vard sin billet hos det københavnske politi den 28. juli 1898. Hans billet til USA var indirekte. Dvs. han ikke sejlede direkte til USA, men skiftede undervejs. Sandsynligvis sejlede han som mange andre til Hull i England, tog toget herfra til Liverpool, hvorfra der afgik emigrantskibe til New York.

Det er dog ikke muligt at finde spor efter Elvard Andersen i USA. I indvandrerarkiverne på modtagestationen Ellis Island i New York står han ikke optegnet. Hvad han lavede i USA, og hvor han har boet, ved vi ikke. Det eneste, vi ved, er, at han ikke blev der ret længe. Det er faktisk også muligt, at han slet ikke blev lukket ind.

Elvards rejse væk fra Danmark fortsatte nemlig. I New York tog han hyre på barken "Lake Erie", der afsejlede den 28. november 1898. Målet var Australien. Den rejse glemte han formodentlig aldrig. Den 30. november løb skibet nemlig ind i en orkan, der skyllede alt overbord, der ikke var surret fast. Forreste dækshus blev beskadiget, og skibet

Barken "Lake Erie", der bragte Elvard fra New York til Australien. Foto: Brodie Collection, la Trobe Collection, State Library of Victoria, Australien.

tog vand ind. Hele besætningen måtte til pumperne for at redde skibet fra at gå ned. Lasten forskubbede sig, og skibet fik slagside. Heldigvis løjede stormen efterhånden af, og resten af turen foregik i fint vejr. Den 27. januar 1899 passerede man Kap det Gode Håb, og i februar ankom skibet til havnen i Port Adelaide. Her gik Elvard i land uden at eje andet end det, han gik og stod i. Opholdet her varede dog kun 10 dage, før han fortsatte til Sydney.

DET AUSTRALSKE SPOR

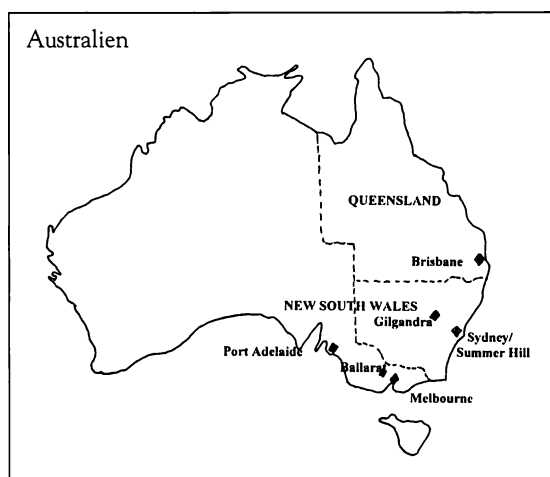
Elvard Andersen var dog ikke alene i verden. Allerede omkring 1850 begyndte de første danske emigranter at dukke op i Australien, først og fremmest i Ballarat-området nær Melbourne, hvor man havde fundet guld. Omkring 1856 mener man, at der befandt sig omkring 1.000 danske guldgravere i Ballarat. I 1891 var antallet af danskere i

Australien nået op på 6.403. Nu var det foretrukne område dog Queensland, der lokkede danskere med tildeling af landbrugsjord. Der var altså nok af landsmænd i det fremmede, der kunne hjælpe en i gang. På et tidspunkt fik Elvard Andersen således forbindelse til den danske familie Sørensen i Summer Hill ved Sydney, og de gav ham arbejde de næste 1½ år.

Familien Sørensen, bestående af cigarmager Terman Peter Christian Sørensen, hustruen Helene Kristine Sørensen og deres 5 børn stammede oprindeligt fra Katrinegade i Kolding, og de udvandrede i 1891. Familien ankom til Brisbane i Queensland 17. august 1891 med dampskibet "Jelunga". Senere flyttede de til Melbourne, før de slog sig ned i Sydney. Det er ikke utænkeligt, at der har været forbindelse mellem de to familier hjemme i Kolding. Elvard og den ældste søn Hans Marius var således næsten jævnaldrende.

Efter de 1½ år flyttede Elvard, og man havde kun sporadisk kontakt med ham. De næste mange år tilbragte han i den vestlige del af New South Wales tilsyneladende uden at sætte sig spor. Han fik ingen børn, blev ikke gift og levede af tilfældigt ufaglært arbejde. Nogen fast bopæl havde han heller ikke.

Denne livsførelse var han dog ikke ene om. Det arbejde, der var at få i Australiens "outback", var sæsonbetonet arbejde med fåreklipping, såning, høstarbejde o.s.v. Man arbejdede i teams og rejste fra sted til sted, alt efter, hvor der var arbejde at få. Det var med andre ord et arbejdsliv, hvor man hele tiden var på farten, et liv han delte med tusindvis af andre i Australien.

Kort over Australien tegnet af forfatteren.

Forbindelsen til familien i Danmark var mere end sparsom. Hans Marius Sørensen har senere fortalt, at Elvard kun dukkede op i Summer Hill engang hvert 2. eller 3. år for at hente sin post. Det var der dog ikke noget underligt i. Landdistrikterne var i begyndelsen af 1900-tallet meget isolerede. Forbindelsen til Sydney var ikke alene meget dårlig, men kunne ligefrem være halvfarlig. Der manglede ordentlige veje og broer, og i tilgift kunne man risikere at støde ind i fjendtlighedsindede aboriginals og landevejsrøvere, de såkaldte "bushrangers".

Det lidt mærkelige navn Elvard har sikkert givet ham en del bøvl "down under". I en engelsksproget verden er der sikkert mange, der har forvekslet det med "Edward". På et tidspunkt sidst har det sikkert været så irriterende, at han har taget navneforandring. I alt fald findes han i de udenlandske arkiver under navnet Edward John Martin Anderson.

Det er først i juli 1914, at man finder noget skriftligt om Elvard i de australske arkiver.

Gilgandra Hotel, som det så ud i 1911. Foto udlånt af Wendy Johnson, Gilgandra, Australien.

Her ansøger han nemlig om statsborgerskab. Han angiver sin postadresse til Tattersalls Hotel i Gilgandra, der er en mindre by ca. 400 km nordvest for Sydney. Opholdet her har sikkert været tilfældigt, og lokalarkivet i Gilgandra har ingen oplysninger om ham.

I september 1914 skriver den australske generalguvernør under på certifikatet, der gav ham australsk statsborgerskab – et certifikat, som Elvard imidlertid aldrig nåede at få i hænderne. I mellemtiden var der nemlig faldet et skud i Sarajevos gader i det fjerne Europa. Et skud, der fik afgørende betydning for Europas og Australiens historie – og Elvards liv.

AUSTRALIEN GÅR I KRIG

I begyndelsen af august 1914 brød 1. verdenskrig ud som en direkte følge af mordet i Sarajevo på den østrig-ungarske tronfølger Franz Ferdinand. Tyskland, Østrig-Ungarn og senere også Tyrkiet på den ene side mod England, Frankrig og Rusland på den anden som de vigtigste krigsdeltagere.

Som dominion i det engelske imperium var Australien derfor automatisk i krig. Det var dog op til australierne selv, hvor meget man ville involvere sig i denne fjerne krig. Australien var på dette tidspunkt en ung nation. Så sent som den 1 januar 1901 blev det australske statsforbund dannet. Befolkningen var dog probritisk, og man var ivrige efter at støtte England i krigen mod Tyskland og dets alliancepartnere.

Allerede den 3. august, dagen før England gik med i krigen, vedtog det australske kabinet således at stille flåden og en hærstyrke på 20.000 mand til rådighed for englænderne.

ne. Viljen til at melde sig var stor, og over 300.000 australiere meldte sig frivilligt under 1. verdenskrig. Gilgandra, som var Elvards sidst kendte opholdssted, er således kendt for sin "Cooee-march". En lille gruppe på 26 frivillige brød 10. oktober 1915 op fra Gilgandra for at melde sig til krigstjeneste i Sydney. Undervejs blev der holdt hvervemøder i de byer, gruppen marcherede igennem. Da man en måned senere var nået til Sydney, var gruppen af frivillige nået op på 263 mand. Marchen har navn efter råbet "Cooee", der blev/bliver brugt i Australiens yderdistrikter, når man vil pådrage sig opmærksomhed. Råbet kan høres over store afstande, hvis det udføres korrekt. Gilgandra by holder hvert år en festival i oktober for at fejre begivenheden.

Det var denne vilje til at melde sig, der gjorde, at der var nok soldater til, at Australien ikke indførte værnepligt. Senere, da tabstallene fra fronten i Frankrig nåede astronomiske højder, begyndte strømmen af frivillige at tørre ind. Trods flere forsøg herpå, blev der dog aldrig indført værnepligt i Australien. Hæren vedblev at være en frivillig styrke.

ELVARD MELDER SIG

Blandt de begejstrede australiere, der meldte sig frivilligt, var Elvard Andersen. I alt gjorde ca. 300 danske indvandrere tjeneste i den australske hær, heriblandt mindst 5, der stammede fra Kolding. Elvard meldte sig den 29. august 1914, hvor han underskrev soldatereden. Under punktet "særlig kendetegn" blev det angivet, at han havde en tatovering på højre underarm forestillende en ørn og et

anker. Det er ikke utænkeligt, at han havde fået denne i sin tid som sømand. Familien Sørensen tilbød ham at opbevare hans ejendele, så længe krigen varede. Han svarede tilbage, at det behøvede de ikke. Det eneste, han ejede, var det tøj, han gik og stod i, og det havde han i øvrigt lige brændt på et bål. Som omrejsende løsarbejder var det ikke muligt at have et fast hjem endsige eje møbler eller større genstande. Man var hele tiden på farten.

Elvard Andersen opgav til myndighederne, at han boede på adressen 50, Prospect Road, Summer Hill, New South Wales. Det gjorde han ikke. Adressen var Hans Marius Sørensens, og Elvard brugte den kun som afhentningssted for post. Postadresse eller ej, rekrutteringsofficeren har sikkert været ligeglad. I alt fald blev Elvard Andersen indrullet i 4th Battalion, der bestod af frivillige, der stammede fra Sydney og omegn. Her

50, Prospect Road, Summer Hill, New South Wales. Elvard Andersens australske postadresse, som den ser ud i dag. Foto: Ann O'Connell, Australien.

4th Battalion på march under træningen i Kensington Camp i efteråret 1914. Foto: Australian War Memorial.

blev han til private 752, B-Coy, 4th Battalion, 1st Brigade, Australian Imperial Force.

De næste måneder gik med træning i militærlejren Kensington Camp. Det var en kæmpeopgave eftersom kun ca. halvdelen af de frivillige havde modtaget militærtræning før, og der samtidig skulle skaffes våben og anden udrustning. I oktober var træningstiden for soldaterne i 4th Battalion dog ovre. Hans Sørensen besøgte Elvard i træningslejren for at sige et sidste farvel. Transportskibet "Euripides" ventede i Sydneys havn, og skibet afsejlede den 20. oktober 1914 i konvoj. Målet skulle vise sig at blive Egypten.

DET EGYPTISKE SPOR

Konvojen nåede Egypten den 2. december

1914, hvor de australske soldater gik fra borde. Herefter begyndte næsten endeløse dage med træning, træning og atter træning de næste fem måneder i den egyptiske ørken i træningslejren "Mena Camp". Orlov var der

4th Battalion på parade i træningslejren Mena Camp ved Cairo. Foto: Australian War Memorial.

Elvard Andersen i australsk uniform. Den særlige hovedbeklædning kaldes en "slouch hat" og var den mest anvendte hos de australske soldater. Normalt var den "slået ned". Billedet er taget hos den kendte atelierfotograf G. Lekegian and Co.

ikke megen tid til bortset fra korte besøg til Cairo. Byen har sikkert fristet. I alt fald har Elvard Andersen den 22. december 1914 givet sig selv en ekstra orlov, og han er derfor noteret for at være udeblevet fra tjeneste. Straffen var dog ikke overvældende hård: 6 dages ekstratjeneste og 1 dagløn i bøde.

Under et besøg i Cairo var Elvard Andersen en tur hos fotografen. Her blev der taget et billede af ham i australsk uniform, som senere blev sendt til familien i Danmark. Billedet er i øvrigt det eneste, vi kender af ham. At han på dette tidspunkt kun havde få uger tilbage at leve i, var der ingen, der kunne forudsige.

AUSTRALIERNE ANGRIBER

Krigen gik ikke alt for godt for krigsmagterne på dette tidspunkt. Især den russiske hær var hårdt trængt, og enhver kunne se, at Rusland i længden ikke ville kunne holde stand. Noget måtte gøres. Et stort overraskelsesangreb på Strædet ved Dardanellerne, tæt på hovedstaden Konstantinopel kunne måske tvinge Tyrkiet ud af krigen. Derved havde Rusland en modstander mindre at kæmpe mod samtidig med, at indsejlingen til Sortehavet blev åbnet, og man kunne sejle materiel og forstærkning ind til russerne.

I første omgang blev den engelske og franske flåde sat på opgaven. Den tyrkiske modstand var dog hårdnakket, og i minefelterne blev flere slagsskibe enten sænket eller stærkt beskadiget, uden at man nåede målet. Konklusionen var derfor, at der måtte en landsætning af hærenheder til, hvis angrebet skulle lykkes.

Tropperne til angrebet skulle bestå dels af

På billedet ses landsætningen af 4th Battalion, så Elvard er formodentligt et eller andet sted på billedet. 4th Battalion blev som reserveenhed først landsat som 2. og 3. angrebsbølge. Foto: Australian War Memorial.

engelske og franske enheder, dels af det nyligt opstillede fælles australsk/new zealandske armekorps ANZAC. Dermed kom Elvard Andersen til at spille en ganske vist lille, men alligevel vigtig rolle i et af 1. verdenskrigs mest berømte episoder, nemlig slaget om Dardanellerne eller Gallipoli, som australierne foretrækker at kalde det.

Tidligt om morgenen den 25. april 1915 begyndte angrebet med landsætninger forskellige steder. Soldaterne fra ANZAC blev sat i land på vestsiden af Gallipoli-halvøen på det sted, der er kendt af enhver australier som "ANZAC-Cove". Denne landsætning

er så berømt i Australien, at angrebsdagen den 25. april kaldes ANZAC-Day. Den anses nærmest som Australiens nationaldag og højtideligholdes hvert år. Det er ikke uden grund, for angrebet blev en katastrofe.

Ikke alene blev soldaterne landsat for langt mod nord, men det viste sig, at området var langt mere ufremkommeligt, end overkommandoen havde regnet med. Området var fyldt med bakker og dalstrøg, der ikke alene hæmmede soldaternes fremmarch, men også umuliggjorde et ordentligt overblik. Det lykkedes derfor kun at komme ca. 1 km ind i landet, før angrebet gik i stå.

Allerede sidst på eftermiddagen blev situationen kritisk. Ikke nok med, at de australske soldater lå i et udækket område, udsat for tyrkernes kanon- og maskingeværild uden at kunne svare tilbage, men tyrkerne var ved at samle sig til modangreb og truede med at presse angriberne tilbage i havet.

Elvards enhed, 4th Battalion, skulle egentlig ikke i kamp, men var udset til at være sidste reserveenhed, hvis det skulle gå galt. Allerede kl. 16.30 var presset imidlertid så stort, at 4th Battalion blev sat ind for at holde tyrkerne stangen. Det lykkedes dog, men at trænge længere ind i landet var ikke muligt.

Der var ikke andet at gøre for de australske soldater end at prøve at grave sig ned for at få dækning for tyrkernes beskydning. Næste dag blev der givet ordre til at rette linien ud, da mange enheder lå spredt mellem hinanden. På grund af en misforståelse i kommandogivningen, troede chefen for 4th Battalion, oberstløjtnant A. J. Onslow Thomsen, at der var blevet givet ordre til angreb, så han beordrede sin enhed frem. De nåede ikke ret langt. Soldaterne blev mejet ned af tyrkerne, før det gik op for ham, at man var udsat for en frygtlig misforståelse. Onslow Thomsen gav ordre om tilbagetrækning. Den kostede ham livet. Han nåede ikke engang at lede sine soldater i 24 timer, før han blev dræbt.

Tabene hos australierne var enorme. Den 30. april blev de gjort foreløbigt op. 4th Battalion mistede på 5 dage 8 officerer og 182 menige ud af ca. 1.000 mand. Det var faktisk den enhed med de mindste tab. 7th Battalion havde de værste tab. Her manglede over halvdelen af folkene.

Trods de store ofre lykkedes det aldrig at bryde ud af det smalle brohoved. Allerede den første dag stod det klart, at angrebet var mislykket, fordi det ikke lykkedes at erobre de vigtige højdedrag, der lå længere inde i landet. Tyrkerne havde derfor frit udsyn til australierne og kunne bombardere dem efter behag. Man valgte dog at blive i ANZAC-brohovedet, fordi man ikke kunne nå at evakuere soldaterne med så kort varsel. Trods flere angreb fra brohovederne, lykkedes det ikke for de allierede at bryde ud, og skyttegravskrigen begyndte med desperate angreb frem og tilbage.

Australierne havde ikke alene landskabet imod sig. De tyrkiske soldater kæmpede faktisk med stor tapperhed og aftvang derved stor respekt. Den australske hær mistede alene ved Dardanellerne over 8.000 mand. Da befolkningen kun var omkring 5 millioner, var det et tab, der kunne mærkes.

SPORENE I KOLDING FOLKEBLAD

Hjemme i Kolding kunne familien Andersen følge krigens gang i Kolding Folkeblad. Foruden forsidehistorier fra krigen var side 2 i avisen afsat til meldinger, kommuniquer og kort fra de forskellige krigsskuepladser. Kampene ved Dardanellerne havde således sin egen overskrift: "Fra Dardanellerne".

De stridende parter var selvfølgelig ikke enige om vurderingen af situationen. De engelske korrespondenter mente, at et gennembrud var snart forestående, hvorimod tyrkerne mente, de havde situationen under fuld kontrol. Torsdag den 6. maj 1915 kunne man således i Kolding Folkeblad læse følgende kommunique:

FRA DARDANELLERNE

Tyrkisk Kommunique, Konstantinopel, 5. maj. Hovedkvarteret meddeler: Fjendens ugunstige Stilling paa Dardanellerfronten er ikke paa nogen Måde bleven ændret. Paa den øvrige Krigsskueplads er der ikke forefaldet noget af Betydning.

Denne lidt kedelige og nærmest arrogante meddelelse dækkede over en kamp på liv og død mellem de tyrkiske og australske soldater, deriblandt Elvard Andersen. Det var under disse kampe netop den 5. maj 1915, at han blev dræbt. I hans soldaterpapirer står der blot noteret: Den 5. maj 1915: "Killed in action". Ikke engang 10 dage i kamp blev det til for vores soldat.

Der blev nøgternt skrevet, at han var

"buried in Shrapnel Gully by W. McKenzie". McKenzie var 4th Battalions legendariske feltpræst, og Shrapnel Gully, "Granathullet", var kendt af enhver australsk soldat, der kæmpede ved Dardanellerne. Det var øgenavnet for den dal, der forbandt strandområdet med fronten lidt længere inde i landet. Den fungerede derfor som australiernes hovedforsyningslinie, og det fandt tyrkerne ret hurtigt ud af. Dalen blev derfor overdænget med granater fra de tyrkiske kanoner.

Selv om Elvard faldt den 5. maj blev han først begravet den 30. juni. Han er formodentlig dræbt i ingenmandsland, og først langt senere har man fundet hans lig og kunnet bjerger det. Det har ikke været noget rart syn!

Begravelse ved Shrapnel Gully, foretaget af 4th Battalions legendariske feltpræst, William McKenzie. Feltpræsten var kendt af enhver soldat ved Gallipoli under øgenavnet "Fighting Mac" på grund af sine evner som bokser. Foto: Australian War Memorial.

Meddelelsen om Elvards død var selvfølgelig et stykke tid om at nå frem til familien i Kolding. Først den 30. juni 1915 kunne man under rubrikken "Bekendtgørelser" anbringe en dødsannonce i Kolding Folkeblad.

SPORENE I DAG

Foruden mindestenen på Den Gamle Kirkegård i Kolding, er Elvard Andersen i dag mindet to andre steder. Dels på en mur i det australske krigsmindesmærke i Canberra, og dels på kirkegården Lone Pine Cemetery i Tyrkiet, hvor der er 1.167 døde allierede soldater begravet eller mindet. Her har han grav nr. 21. Hermed er historien om Elvard Jørgen Martin Andersen egentlig slut, men for familien hjemme i Danmark var der stadig uafklarede spørgsmål. Efter krigen var der en brevveksling med de australske myndigheder, da man undrede sig over, hvor hans ejendele blev af.

Det fremgår med al ønskelig tydelighed af brevene, at sorgen over tabet af Elvard var umådeligt stort, og selv om man ikke havde set ham siden 1898, havde han stadig en stor plads i familiens bevidsthed. I en avisartikel, der blev skrevet i 1927 i anledning af Elvards forældres guldbryllup, blev han som den eneste af 9 børn nævnt. Kunne familien få hans ejendele udleveret, så ville man hjemme i Danmark have et minde om den søn, man havde mistet og savnede så dybt.

De australske militære myndigheder var dog forundret over henvendelsen, der i øvrigt var skrevet på dansk, og en undersøgelse blev sat i gang. Svaret var dog smerteligt enkelt: Man havde faktisk sendt hans ejendele hjem til familien allerede i 1916, men det

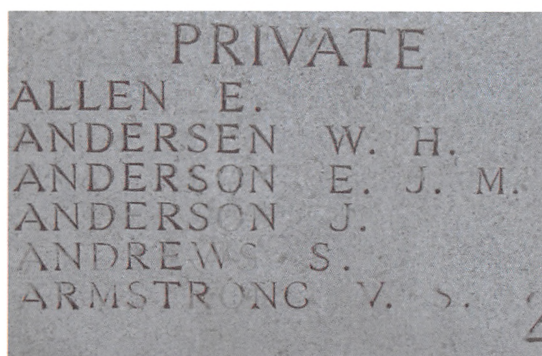
var åbenbart gået tabt undervejs. Det var dog ikke store sager, der var tale om. Elvard Jørgen Martin Andersen efterlod ved sin død ved Dardanellerne ikke meget andet end en pipe og en pung. Det er ikke meget efter et 37-årigt liv.

Bortset fra en livshistorie, der nu er fortalt.

EFTERSKRIFT

Kampene ved Dardanellerne fortsatte frem til årsskiftet 1915/1916. Her måtte man endelig erkende, at angrebet havde slået fejl. Tropperne blev derfor evakueret, og de fleste australske enheder, heriblandt 4th Battalion blev senere indsat i Frankrig, hvor den kæmpede frem til våbenstilstanden 1918. Det var dog ikke uden omkostninger, for bataljonen mistede under krigen 1.203 mand og fik 2.282 såret.

I alt mistede Australien over 60.000 mand i 1. verdenskrig, der blev udkæmpet tusindvis af kilometer væk fra hjemlandet.

Elvards navn på mindestenen ved kirkegården "Lone Pine Memorial" på Gallipolihalvøen i Tyrkiet. Commonwealth War Graves Commission, 2007.